

ГОРАН ЛАТИНОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
goran.latinovic@ff.unibl.orgDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2024.83.1.4>

УДК: 271.222(497.11)-773(497.6)“1990/2013”

ПРИМЉЕНО: 27.2.2024.

ОДОБРЕНО: 5.3.2024.

БИХАЋКО-ПЕТРОВАЧКА ЕПАРХИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ (1990–2013)

Сажетак: Аутор је покушао да истражи и опише историју Бихаћко-петровачке епархије Српске Православне Цркве од њеног оснивања 1990. године, па до 2013, кад је њен архијереј, епископ Хризостом (Јевић), прешао у Зворничко-тузланску епархију. У раду су приказане околности које су довеле до оснивања Бихаћко-петровачке епархије, настојања њеног архијереја и свештенства да црквени живот на њеној територији учине што садржајним и поред ограничења изазваних ратом, страдање које су српски народ и Српска Православна Црква доживјели 1995, као и борба за њену материјалну и духовну обнову након завршетка рата. Рад је превасходно заснован на изворима првог реда из Архива Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве. ► *Кључне ријечи:* Српска Православна Црква, Бихаћко-петровачка епархија, епископ Хризостом (Јевић), Република Српска, страдање, обнова.

ОСНИВАЊЕ БИХАЋКО-ПЕТРОВАЧКЕ ЕПАРХИЈЕ 1990. ГОДИНЕ

Дабробосанска епархија Српске Православне Цркве, чије је сједиште од 1693. у Сарајеву, имала је огромну територију и обухватала је, поред осталог, и готово читаву Босанску Крајину. Дабробосанском митрополиту било је тешко управљати тако великом епархијом, па је 1898. предложено оснивање нове епархије, која би обухватила Бањалучки и Бихаћки округ. Васељенски патријарх дао је сагласност 1899, а аустроугарски цар 1900, чиме је основана Бањалучко-бихаћка епархија са сједиштем у Бањалуци. С обзиром на њен велики територијални опсег, идеја за оснивањем посебне епархије у Бихаћу јавила се већ 1910, а наредне године одржана је у Босанској Крупи велика скупштина на којој је тражено оснивање епархије са сједиштем у Бихаћу. Аустроугарске

власти одбиле су овај захтјев, па су тек нове политичке околности настале ослобођењем и стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. омогућиле остварење ове замисли. Бихаћка епархија основана је 1924, обухвативши шест срезова: Бихаћ, Цазин, Босанску Крупу, Босански Петровац, Кључ и Сански Мост. Имала је 51 парохију са око 150.000 православних Срба, затим три монаха, 30 свештеника и 77 цркава и капела. Њен први и једини епископ био је Венијамин (Таушановић) од 1926. до 1929. Бихаћка епархија укинута је 1931, а њена територија подијељена је између Бањалучке епархије (Сански Мост и Кључ), Горњокарловачке епархије (Бихаћ, Цазин и Босанска Крупа) и Далматинске епархије (Босански Петровац).¹ Међутим, Горњокарловачка епархија уступила је 1948. године Бањалучкој епархији срезове: Бихаћ, Цазин и Босанску Крупу, тако да је читаво подручје Босанске Крајине било под јурисдикцијом Бањалучке и Далматинске епархије.² Исте године, нарочито тешко стање у Далматинској епархији било је у ливањско-гламочком намјесништву, у којем су дјеловала само два свештеника, као и у босанскопетровачком намјесништву, које је остало без свештеника, иако је имало 15 парохија и око 44.500 Срба.³

Ипак, Српска Православна Црква постепено се опорављала од страдања у Другом свјетском рату, као и од снажног притиска нове власти у Југославији, који је био нарочито изражен у годинама након рата, а затим постепено јењавао. Тако је Далматинска епархија 1989. имала шест архијерејских намјесништава са 84 парохије (52 попуњене и 32 упражњене) и 62 свештенослужитеља (48 активних свештеника, три пензионисана свештеника и 11 свештенмонаха).⁴ Исте године, Бањалучка епархија имала је девет архијерејских намјесништава са 117 парохија (85 редовно попуњених) и 116 свештенослужитеља (91

¹ Више о црквеној прошлости на подручју данашње Бихаћко-петровачке епархије и о историји њене претходнице, Бихаћке епархије, видјети: Радован Пилиповић, „Црквена прошлост на подручју Епархије бихаћко-петровачке“, in Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић) (Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011), 75–94; Милош Ернаут, „Положај Српске Православне Цркве на канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке у времену аустроугарске окупације 1878–1918. године“, in Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе, I, ур. Владислав Пузовић и Владан Таталовић, (Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду и Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 2020), 315–322; Горан Латиновић, „Српска православна епархија бихаћка (1924–1931)“, in Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић) (Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011), 53–74.

² Горан Латиновић, „Територијална организација Српске православне цркве у Босанској Крајини (1900–2010)“, Зборник за историју Босне и Херцеговине №7 (2012): 329.

³ Драган Шућур, Српска православна црква у Босни и Херцеговини 1945–1958 (Бањалука: Ризница, 2016), 482–483.

⁴ Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве (у даљем тексту: АСАС СПЦ), 1989, ф. I, од 1 до 11, Извјештај епископа далматинског Николаја (Мрђе) Светом Архијерејском Синоду СПЦ о стању у Далматинској епархији, 12. јун 1989.

активног свештеника, 21 пензионисаног свештеника и четири свештеномонаха). Епископ бањалучки Јефрем (Милутиновић) извијестио је Свети архијерејски синод СПЦ 10. маја 1990. да територијална величина његове епархије онемогућава да се сви послови правилно организују и да се њима руководи из једног средишта, па би „обновом Бихаћке епархије“ овај проблем био отклоњен.⁵ Епископ горњокарловачки Симеон (Злоковић) писао је Светом архијерејском сабору СПЦ пет дана раније, тј. 5. маја 1990. да је последице Другог свјетског рата „било говора па и неформалних предлога да се Бихаћка епархија поново васпостави“. Он је примијетио да је подручје од манастира Рмањ па до Босанског Петровца и Гламоча било нарочито погођено уништавањем црквене организације, али је истакао напредак који је остварен за вријеме епископа далматинског Николаја (Мрђе). Двојица архијереја, Симеон (Злоковић) и Николај (Мрђа), сложили су се да је сазрело вријеме да буде обновљена Бихаћка епархија, тим прије што „вредни и настојчиви“ епископ бањалучки Јефрем (Милутиновић) већ подиже цркву у Бихаћу. Епископ Симеон (Злоковић) упозорио је да се не смије заостајати за „чудесно упорним настојањима других верских заједница да свуда ојачају своје позиције“, па је предложио Светом архијерејском сабору СПЦ да узме у разматрање питање обнове Бихаћке епархије. Уз то, он је предложио да се епархија зове „Бихаћко-крајишка“ или „Бихаћко-поунска“.⁶

Приједлог да буде обновљена Бихаћка епархија упутили су Светом архијерејском сабору СПЦ и епископи Николај (Мрђа) и Јефрем (Милутиновић) 15. маја 1990. И они су истакли да је то подручје тешко страдало током Другог свјетског рата, да је доста тога обновљено, али да су се стекли услови и да прилике захтијевају да се још више поведе брига о овом црквеном подручју. Навели су да је чак и у Независној Држави Хрватској устав тзв. „Хрватске православне цркве“ из 1942. предвиђао постојање четири епархије, од којих би једна била Епархија петровачка. Двојица архијереја предложили су да сједиште обновљене епархије буде у Босанском Петровцу, у којем Срби чине већинско становништво и који се налази на „средокраћи и добрим комуникацијама“. Епархија би се простирала на територији једанаест општина: Велика Кладуша, Цазин, Бихаћ, Босанска Крупа, Босански Петровац, Титов Дрвар, Босанско Грахово, Гламоч, Ливно, Кључ и Сански Мост, у којима живи око 100.000 Срба. У састав епархије ушла би четири архијерејска намјесништва: бихаћко, босанскопетровачко, ливањско-гламочко и кључко-санско, имала би два манастира (Рмањ у Мартин Броду код Титовог Дрвара и Веселиње код Гламоча), 45 црквених општина, 45 парохија, 25 свештеника, 84 храма (од

⁵ АСАС СПЦ, 1990, ф. I, од 1 до 5, Извјештај епископа бањалучког Јефрема (Милутиновића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бањалучкој епархији, 10. мај 1990.

⁶ АСАС СПЦ, 1990, ф. II, од 12 до 41 (16/90), Приједлог епископа Симеона (Злоковића) Светом архијерејском сабору СПЦ за обнову Бихаћке епархије, 5. мај 1990.

којих је 30 у обнови или за обнову) и 31 парохијски дом (од којих су 22 употребљива). Двојица епископа обавезали су се да ће Далматинска и Бањалучка епархија десет година помагати Бихаћку епархију и њеног архијереја.⁷

Свети архијерејски сабор СПЦ одлучио је на сједници одржаној 19. маја 1990. у Пећкој патријаршији да усвоји приједлог епископа далматинског и епископа бањалучког и да се од дијелова Далматинске и Бањалучке епархије „обнови бивша Епархија бихаћка“ под називом „Српска православна епархија бихаћко-петровачка“, са сједиштем у Босанском Петровцу. За њеног администратора постављен је епископ Николај (Мрђа), са задатком да „спроведе њену потпуну организацију“.⁸ Поступајући по повјереном задатку, епископ Николај (Мрђа) основао је 17. септембра 1990. године Црквени суд, Епархијски савјет и Епархијски управни одбор и именовано чланове ових тијела. Истог дана, он је основао и архијерејско намјесништво шиповско, са сједиштем у Шипову, са осам црквених општина и осам парохија, као пето намјесништво у Бихаћко-петровачкој епархији. Епархијски управни одбор засједао је 29. октобра 1990. у манастиру Веселиње и 16. јануара 1991. у Шибенику, а прва сједница Епархијског савјета одржана је 18. априла 1991. у манастиру Веселиње. Епископ далматински одслужио је до маја 1991. године двадесет литургија у Бихаћко-петровачкој епархији, освештао темеље четири нова храма (Босанска Крупа, Козица код Санског Моста, Матавази код Босанске Крупе и Сански Мост) и освештао четири обновљена храма (Врбица код Ливна, Јелашиновци код Санског Моста, Кључ и Крњеуша код Босанског Петровца). Лазо Ковачевић имао је нарочите заслуге за градњу храма у Босанској Крупи, па је одлучено да му буде додијељен Орден Светог Саве I степена. Током 1990. године Бихаћко-петровачка епархија обиљежила је 300 година Велике сеобе Срба, а посебна пажња посвећена је стратиштима из Геноцида над Србима у Независној Држави Хрватској (1941–1945). Стога је епископ Николај (Мрђа) служио опијело 11. јула над јамом у Рисовцу код Босанског Петровца, „где је по казивању бачено преко 4.000 особа“. Он је намјеравао да њихове кости буду извађене и положене у костурницу код цркве у Крњеуши. Служено је опијело 1. августа над јамом у Корични и у Бусијама код Гламоча, гдје је „по казивању“ бачено преко 1700 особа, а планирано је да њихове кости буду похрањене у костурницу при манастиру Веселиње. Епископ Николај (Мрђа) одржао је 25. августа помен и за 525 људи побијених у Шипову.⁹

⁷ АСАС СПЦ, 1990, ф. II, од 12 до 41 (16/90), Приједлог епископа Николаја (Мрђе) и епископа Јефрема (Милутиновића) Светом архијерејском сабору СПЦ за обнову Бихаћке епархије, 15. мај 1990.

⁸ АСАС СПЦ, 1990, ф. II, од 12 до 41 (16/90), Одлука Светог архијерејског сабора СПЦ о обнови Бихаћке епархије под називом Бихаћко-петровачка епархија, са сједиштем у Босанском Петровцу, 19. мај 1990.

⁹ АСАС СПЦ, 1991, ф. I, од 1 до 5, Извјештај епископа далматинског Николаја (Мрђе) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 3. мај 1991.

Администратор Бихаћко-петровачке епархије одржао је 19. јула 1990. у манастиру Веселиње састанак са свештенством Бихаћко-петровачке епархије, као и једнодневни семинар у Санском Мосту 6. новембра, на којем је предавање одржао архимандрит проф. др Атанасије (Јефтић), декан Православног богословског факултета у Београду. Током 1990. епископ Николај (Мрђа) обавио је једно рукоположење, упутио је десет кандидата у први разред богословије и четири кандидата на прву годину студија теологије. Он је додијелио двије грамате и 35 похвалница, постарао се да уџбеник Хришћанска веронаука православне вере, који је Далматинска епархија штампала у 10.000 примјерака, дође до ученика у Бихаћко-петровачкој епархији, у коју је 1990. стигла и црквена штампа: Гласник (32 примјерка), Православље (244), Мисионар (184), Светосавско звонце (20), Теолошки погледи (20), као и џепни црквени календар (20.150 примјерака). И поред свих настојања, није била оформљена епархијска канцеларија и обезбдијећен смјештај за епископа у Босанском Петровцу, тако да је њен администратор све послове обављао из Шибеника и дјелимично из Санског Моста. Епископу Николају (Мрђи) од велике помоћи при вршењу послова у Бихаћко-петровачкој епархији био је епископ Јефрем (Милутиновић).¹⁰

БИХАЋКО-ПЕТРОВАЧКА ЕПАРХИЈА У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ РАТУ (1991–1995)

Обновом Бихаћке епархије, тј. оснивањем Бихаћко-петровачке епархије 1990. године, Дабробосанска и Бањалучка епархија умањене су територијално и изгубиле су дио парохија и свештеника. Далматинска епархија остала је без два манастира, 27 парохија и 11 свештеника.¹¹ Епископ бањалучки Јефрем (Милутиновић) писао је Светом архијерејском синоду СПЦ 7. маја 1991. да је „обновом Бихаћко-петровачке епархије“, у чији састав су ушла три архијерејска намесништва са 20 свештеника из Бањалучке епархије, његова епархија сведена „на најоптималнију меру какву данас захтева живот Цркве у савременим условима“.¹²

У ствари, Бихаћко-петровачка епархија имала је у мају 1991. пет архијерејских намјесништава (босанскопетровачко, бихаћко, кључко-санско, ливањско-гламачко и шиповско), 57 парохија (32 редовно попуњене и 25 које опслужују свештеници из других парохија), 33 свештеника (30 активних мирских свештеника, два свештенмонаха и једног под забраном до коначне одлуке), 57 црквених општина, 100 храмова (57 парохијских, 23 филијална, 17 капела,

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто.

¹² АСАС СПЦ, 1991, ф. I, од 1 до 5, Извјештај епископа бањалучког Јефрема (Милутиновића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бањалучкој епархији, 7. мај 1991.

два манастирска храма и једна манастирска капела), од којих 30 чека обно-ву, затим 28 парохијских домова, два манастира (Веселиње, с једним јеромо-нахом, и Рмањ, без братства) и неколико манастиришта. Процијењено је да Бихаћко-петровачка епархија има око 125.000 вјерника, 29.707 православних домова који примају свештеника (56%) и 23.715 православних домова који не примају свештеника (44%).¹³

Бихаћко-петровачка епархија простирала се на подручју дванаест општи-на: Велика Кладуша, Цазин, Бихаћ, Босанска Крупа, Босански Петровац, Ти-тов Дрвар, Босанско Грахово, Гламоч, Ливно, Шипово, Кључ и Сански Мост, а обухватала је и дијелове општина Босански Нови, Приједор и Мркоњић Град. По попису становништва који је спроведен 1991. на територији тих дванаест општина на које се у потпуности простирала Бихаћко-петровачка епархија живјело је 452.897 људи, од чега 135.830 Срба (30%), 260.019 Муслимана (57%), 41.096 Хрвата (9%) и 15.952 осталих категорија становништва (4%). Срби су чи-нили апсолутну већину у пет општина (Босански Петровац, Босанско Грахово, Гламоч, Титов Дрвар и Шипово) и релативну већину у једној општини (Кључ), Муслимани су били апсолутна већина у четири општине (Бихаћ, Босанска Крупа, Велика Кладуша и Цазин) и релативна већина у једној општини (Сан-ски Мост), док су Хрвати били апсолутна већина у једној општини (Ливно).

Табела 1: Становништво Бихаћко-петровачке епархије 1991. године (без дијелова општина Босански Нови, Приједор и Мркоњић Град)¹⁴

Општина	Срби	Муслимани	Хрвати	Остале категорије	Укупно
Бихаћ	12.689 (18%)	46.737 (66%)	5.580 (8%)	5.726 (8%)	70.732
Босанска Крупа	13.841 (23,75%)	43.104 (74%)	139 (0,25%)	1.236 (2%)	58.320
Босански Петровац	11.694 (75%)	3.288 (21%)	48 (0,25%)	591 (3,75%)	15.621
Босанско Грахово	7.888 (95%)	12 (0,10%)	226 (2,70%)	185 (2,20%)	8.311
Велика Кладуша	2.266 (4,30%)	48.305 (91,30%)	740 (1,40%)	1.597 (3%)	52.908

¹³ АСАС СПЦ, 1991, ф. I, од 1 до 5, Извјештај епископа далматинског Николаја (Мрђе) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 3. мај 1991.

¹⁴ *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. Nacionalni sastav stanovništva: rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991.* (Sarajevo: Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine 1993).

Гламоч	9.951 (79%)	2.257 (18%)	184 (1,40%)	201 (1,60%)	12.593
Кључ	18.506 (49,50%)	17.696 (47,30%)	330 (0,90%)	859 (2,30%)	37.391
Ливно	3.913 (9,60%)	5.793 (14,30%)	29.324 (72,20%)	1.570 (3,90%)	40.600
Сански Мост	25.363 (42%)	28.136 (46,70%)	4.322 (7,20%)	2.486 (4,10%)	60.307
Титов Дрвар	16.608 (97%)	33 (0,20%)	33 (0,20%)	452 (2,60%)	17.126
Цазин	778 (1,25%)	61.693 (97,30%)	139 (0,20%)	799 (1,25%)	63.409
Шипово	12.333 (79,20%)	2.965 (19%)	31 (0,20%)	250 (1,60%)	15.579
Укупно	135.830 (30%)	260.019 (57%)	41.096 (9%)	15.952 (4%)	452.897

Међутим, ако се у узме у обзир да је у оним дијеловима општина Босански Нови, Приједор и Мркоњић Град који су припадали Бихаћко-петровачкој епархији живјело око 6.200 Срба, њихов укупан број у Бихаћко-петровачкој епархији износио би око 142.000, што значи да би и њихово учешће у укупном становништву тог подручја било око 31%. Осим тога, Срби су насељавали више од половине укупне територије Бихаћко-петровачке епархије, тј. њихова насеља заузимају су знатно већу површину од муслиманских и хрватских насеља. Српски етнички простор био је распрострањенији, али и слабије насељен, док је муслиманско становништво било збијено у густо насељеним општинама на сјеверозападу („Цазинска Крајина“), као и дјелимично у долини Сане, док је хрватско становништво чинило чврсту цјелину на подручју Ливна. Територијална распрострањеност српског народа, односно оних насеља у којима су Срби имали апсолутну већину, имала је нарочити значај за могућност материјалног и духовног развоја Бихаћко-петровачке епархије.

Епископ Николај (Мрђа) молио је Свети архијерејски сабор СПЦ 20. маја 1991. да попуни Бихаћко-петровачку епархију сталним епархијским архијерејем, због великог обима посла, које он као администратор тешко може савлађивати, као и због сложених политичких прилика у Хрватској и Босни и Херцеговини.¹⁵ Два дана касније, далматински епископ предложио је Светом

¹⁵ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Молба епископа Николаја (Мрђе) Светом архијерејском сабору СПЦ да буде разријешен дужности администратора Бихаћко-петровачке епархије, 20. мај 1991.

архијерејском сабору СПЦ да протосинђел Хризостом (Јевић), сабрат манастира Крупа и суплент Богословије „Света три јерарха“ у манастиру Крка, буде уписан на списак кандидата за будуће епископе СПЦ. Епископ Николај (Мрђа) навео је да је протосинђел Хризостом „као предавач и радник на књизи веома добар. Сваки поверени му посао савесно обавља.“ Приједлог је закључио мишљењем да је протосинђел Хризостом у 39. години живота у сваком погледу „потпуно стасао да буде унет у листу кандидата потенцијалних епископа“.¹⁶ Свети архијерејски сабор СПЦ изабрао је на сједници одржаној 23. маја 1991. протосинђела Хризостома (Јевића) за епископа бихаћко-петровачког.¹⁷ У чин архимандрита унапријеђен је 2. јуна 1991. на Јањском сабору у манастиру Глоговац код Шипова.¹⁸ Хиротонија новоизабраног епископа бихаћко-петровачког обављена је 12. јула 1991. у Саборној цркви у Београду,¹⁹ а устоличење 4. августа 1991. у цркви Светог Саве у Титовом Дрвару.²⁰ Патријарх српски Павле (Стојчевић), уз саслужење седморице епархијских архијереја, извршио је хиротонију, а епископ далматински Николај (Мрђа) извршио је устоличење.²¹

Епископ Николај (Мрђа), дотадашњи администратор Бихаћко-петровачке епархије, предао је дужност њеном новоизабраном епископу Хризостому

¹⁶ Рајко Јевић рођен је 4. марта 1952. у Вођеници код Босанског Петровца. Основну школу завршио је у родном селу, а Богословију у манастиру Крка 1973, гдје је замонашен 1971, добивши име Хризостом. Рукоположен је у чин јеромонаха 1973, а по одслуженом војном року у Краљеву службовао је у Црквеном суду Далматинске епархије у Шибенику. Дипломирао је на Богословском факултету Аристотеловог универзитета у Солуну 1980. Током студија провео је девет мјесеци на Католичком институту у Паризу, а након студија постао је сабрат манастира Хиландар. Вратио се у Далматинску епархију 1981. Предавао је Свето Писмо Новог Завјета и Грчки језик у Богословији у Ррки од 1981. до 1991, гдје је био главни васпитач и секретар школе, као и администратор парохије у Скрадину. Био је епископ бихаћко-петровачки (1991–2013) и епископ зворничко-гузлански (2013–2017), а од 2017. је митрополит дабробосански. Био је и члан Светог архијерејског синода СПЦ (2006–2009).

¹⁷ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Приједлог епископа Николаја (Мрђе) Светом архијерејском сабору СПЦ да протосинђел Хризостом (Јевић) буде уписан на списак кандидата за будуће епископе СПЦ, 22. мај 1991; Милош Ернаут, „Биографија Његовог преосвештенства епископа бихаћко-петровачког господина Хризостома (Јевића)“, in Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић) (Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011), 29–38.

¹⁸ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одлука Светог архијерејског сабора СПЦ о избору протосинђела Хризостома (Јевића) за епископа бихаћко-петровачког, 23. мај 1991.

¹⁹ Ернаут, „Биографија Његовог преосвештенства епископа бихаћко-петровачког господина Хризостома (Јевића)“, 34.

²⁰ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одлука Светог архијерејског синода СПЦ о хиротонији протосинђела Хризостома (Јевића) за епископа бихаћко-петровачког, 6. јун 1991.

²¹ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одлука Светог архијерејског синода СПЦ о устоличењу епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића), 22. јул 1991.

²² АСАС СПЦ, 1992, ф. V, од 1 до 23, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 11. мај 1992.

(Јевећу) на другој редовној сједници Епархијског управног одбора, одржаној 22. августа 1991. у Босанском Петровцу. Бихаћко-петровачка епархија располагала је тада са око 490.000 динара, око 6.400 америчких долара, око 2.800 аустралијских долара, око 1.400 њемачких марака, око 1.400 канадских долара и магацинске робе у вриједности од око 860.000 динара.²² Епископ Хризостом (Јевећ) обавијестио је Свети архијерејски синод СПЦ да је 22. августа 1991. примио управу Бихаћко-петровачке епархије, али да се из оправданих разлога, тј. због оружаних сукоба у Далмацији није десила примопредаја архиве. Ипак, ријешено је питање епархијских службених просторија у Босанском Петровцу у Улици маршала Тита бр. 61, док проблем становања епархијског архијереја још није ријешен, јер стан у београдској општини Стари град, додијелен СПЦ ради замјене за одговарајући стан у Босанском Петровцу, још није био ослобођен и расположив.²³

Преузевши дужност бихаћко-петровачког архијереја, епископ Хризостом (Јевећ) није имао „ни куће ни кућишта, ни канцеларије ни службеника“, а црквено и духовно стање у Бихаћко-петровачкој епархији било је „потпуно замрло и уништено“, као посљедица „вишегодишњег одсуства организованог рада Цркве“.²⁴

Бањалучка епархија помагала је новчано Бихаћко-петровачку епархију, па јој је 17. априла 1991. уплатила 14.000 динара за израду санационог плана за храм у Босанском Петровцу,²⁵ 5. јула 1991. уплатила јој је 10.000 динара за израду идејног пројекта епархијског двора и парохијског дома у Босанском Петровцу,²⁶ а 24. јула 1991. уплатила јој је 312.000 динара неповратне помоћи.²⁷ Међутим, трошкови рада епархијског архијереја превазилазили су дозначену финансијску подршку, па је епископ бихаћко-петровачки Хризостом (Јевећ) молио Свети архијерејски синод СПЦ 1. децембра 1991. да размотри могућност рјешења његових личних припадности, јер је Бихаћко-петровачка епархија у почетној фази формирања и постојања, а сва расположива средства намијењена су обнови саборног храма у Босанском Петровцу, „који

²² АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевећа), Записник о примопредаји послова Епархије бихаћко-петровачке, 22. август 1991.

²³ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевећа), Обавјештење Светом архијерејском синоду СПЦ о примопредаји управе Бихаћко-петровачке епархије, 13. септембар 1991.

²⁴ Православље: новине Српске патријаршије, год. XXIX, № 673 (1. април 1995): 1.

²⁵ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевећа), Признаница о уплати Фонда солидарности Епархијског управног одбора Бањалучке епархије Бихаћко-петровачкој епархији СПЦ, 17. април 1991.

²⁶ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевећа), Признаница о уплати Фонда солидарности Епархијског управног одбора Бањалучке епархије Бихаћко-петровачкој епархији СПЦ, 5. јул 1991.

²⁷ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевећа), Признаница о неповратној финансијској помоћи Фонда солидарности Епархијског управног одбора Бањалучке епархије Бихаћко-петровачкој епархији СПЦ, 24. јул 1991.

није био прикладан ни за наше устоличење“. Синод је молбу епископа Хризостома (Јевића) прослиједио 24. децембра 1991. епископу далматинском Николају (Мрђи) и епископу бањалучком Јефрему (Милутиновићу).²⁸ Епископ бањалучки одговорио је Синоду 31. децембра 1991, рекавши да је Бањалучка епархија уплатила Бихаћко-петровачкој епархији 50.000 марака 1990. и 24.000 марака 1991. у динарској противвриједности, као и да је дио помоћи додијељен у свијећама и тамјану. Епископ Јефрем (Милутиновић) нагласио је да ће преузета обавеза десетогодишњег помагања Бихаћко-петровачке епархије од 1990. до 2000. бити досљедно испуњена, али је истакао и то да молиоцу треба скренути пажњу да се новац стиче радом и да се може трошити само онако како је предвиђено буџетом.²⁹ Синоду је одговорио и епископ далматински Николај (Мрђа) 19. јануара 1992. Он је рекао да током администрирања Бихаћко-петровачком епархијом није „ни динара узео за свој рад“, а приликом примопредаје дужности оставио је и 750.000 динара који нису ушли у записник. Далматински епископ истакао је да неће порећи обавезу десетогодишњег помагања Бихаћко-петровачке епархије, премда у њој има мјеста за још десет свештеника и она боље стоји него Далматинска епархија.³⁰

Након што је епископ Хризостом (Јевић) преузео руковођење Бихаћко-петровачком епархијом, њен Управни одбор састао се 24. августа 1991. и 24. фебруара 1992. и закључио да се српски народ и његова Црква суочавају са великим искушењима и неизвјесности, што веома отежава рад и остварење утврђених планова, док нестабилан монетарни систем „уништава сваку економску рачуницу“.³¹

И поред финансијских потешкоћа, епископ Хризостом (Јевић) развио је живу архијерејску дјелатност, у којој је веома истакнуто мјесто имало сјећање на геноцид над Србима у Независној Држави Хрватској (1941–1945). Он је 2. августа 1991. одслужио опијело за Србе које су усташе побиле на подручју Санског Моста 1941, освештавши и нови споменик у Шушњару, затим је 27. септембра служен помен Србима убијеним у Кључу 1941. и на послијетку 2. новембра парастос за „између 12–14000 Срба“ убијених на Гаравицама код Бихаћа.³²

²⁸ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Молба Светом архијерејском синоду СПЦ за рјешавање припадности епархијског архијереја Бихаћко-петровачке епархије, 1. децембар 1991.

²⁹ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одговор епископа Јефрема (Милутиновића) Светом архијерејском синоду СПЦ у вези са молбом епископа Хризостома (Јевића), 31. децембар 1991.

³⁰ АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одговор епископа Николаја (Мрђе) Светом архијерејском синоду СПЦ у вези са молбом епископа Хризостома (Јевића), 19. јануар 1992.

³¹ АСАС СПЦ, 1992, ф. V, од 1 до 23, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 11. мај 1992.

³² Исто.

Југословенски рат постепено је захватао и Босну и Херцеговину, гдје су се борбена дејства разбуктала у прољеће 1992. Стање у Бихаћко-петровачкој епархији мијењало се из дана у дан. Епископ Хризостом (Јевић) примијетио је да „извјесни људи бјеже из једних крајева, а на њихова мјеста долазе исто бјежећи други људи“.³³

Од преузимања архијерејске дужности у љето 1991. до слања првог извјештаја Синоду у мају 1992. епископ Хризостом (Јевић) одредио је протонамјесника Стојка Стрику, пароха бихаћког, за архијерејског замјеника, примио је у клир Бихаћко-петровачке епархије једног свршеног богослова из Бањалучке епархије и једног из Зворничко-тузланске епархије, дао је канонски отпуст двојици свештеника, једном у Банатску епархију и једном у Зворничко-тузланску епархију, док је свештенику из Ливна дао привремено одсуство из парохије због ратних сукоба. Рукоположио је једног свештеника, двојицу одликовао чином протојереја, двојицу чином протонамјесника, једног чином протосинђела и једног правом ношења црвеног појаса. Казнио је једног свештеника једномјесечном забраном чинодејства, петорицу кандидата упутио у први разред богословије и четворицу на студије теологије. Епископ Хризостом (Јевић) основао је Коло српских сестара, са пет подбора и неколико подружница у мањим мјестима, али је везивање рада ове организације за Бихаћко-петровачку епархију било отежано у Титовом Дрвару и Босанској Крупи, гдје су постојали покушаји да Коло српских сестара буде добротворна организација Српске демократске странке, чему су доприносили и поједини свештеници. Он је благословио оснивање Српског омладинског друштва „Бошко Југовић“ у Босанском Петровцу и Друштва православне омладине у Титовом Дрвару. Више пута гостовао је на локалним радио-станицама, а издејствовао је емитовање часа вјеронауке на радио-станицама Титов Дрвар, Босански Петровац, Кључ и Сански Мост, тако што би он одржао први час, а даље подучавање повјеравао свештеницима. Настава вјеронауке у школама извођена је само у Стројицама и Глоговцу код Шипова, Титовом Дрвару и повремено у Лушци Паланци код Санског Моста. Епископ Хризостом (Јевић) примијетио је да „наши свештеници нису спремни или неће да се ангажују по питању вјеронауке у школама нити то пак могу изводити при црквама“. Он је указао на једно истраживање јавног мњења које је показало да 90% грађана сматра да би требало увести вјеронауку као обавезан предмет, али свештеници „или неће или не знају или се не усуђују да крену у акцију“. Десило се и то да су се ученици у неким мјестима сами организовали да би припремили и извели светосавске програме, који су 1992. били веома посјећени. „По први пут у ткзв. Домовима културе славио се Свети Сава, сјечени славски колачи и извођена духовна академија.

³³ Исто.

[...] Бог нам је дао широко поље рада, али је мало посленика, а још мање оних који хоће и умију.³⁴

Градитељска дјелатност у Бихаћко-петровачкој епархији била је условљена ратним околностима и осјећајем неизвјесности, али су подигнуте спомен-капеле са костурницама у Ливну и манастиру Веселиње, грађене су нове цркве у Клисини и Козици код Санског Моста, Кулен Вакуфу и Пећима код Кључа, обнављани су храмови у Босанском Петровцу, Шипову, Босанској Крупи, Вагану код Гламоча, Смољани, Суваји и Вођеници код Босанског Петровца, као и у Старом Мајдану код Санског Моста. Након четири и по мјесеца подстарства, епископ Хризостом (Јевић) ријешио је питање стана (110 квадрата) и епархијске канцеларије (140 квадрата) у Босанском Петровцу, захваљујући замјени станова у општини Стари град у Београду и општини Босански Петровац, као и помоћи предсједника босанскопетровачке скупштине општине Рајка Новаковића и службеника Патријаршијског управног одбора Богољуба Цвјетиновића. Бихаћко-петровачка епархија добила је четири хектара земље надомак Босанског Петровца за потребе изградње новог епархијског центра, а епископ Хризостом (Јевић) сакупио је од српских исељеника у Сједињеним Америчким Државама новац у ту сврху. Његово залагање при оснивању болнице у Босанском Петровцу донијело је велики углед СПЦ на том „до сада најтврђем подручју“.³⁵

Подносећи нови извјештај Светом архијерејском синоду СПЦ у мају 1993. године, епископ Хризостом (Јевић) истакао је да су се његово служење и рад у Бихаћко-петровачкој епархији одвијали под изузетно тешким ратним околностима. Он је извјестио да је у његовој епархији једино општина Титов Дрвар остала изван ратних дејстава и да је на површину испливала материјална, економска, морална и здравствена криза српског народа, као посљедица вишегодишњег атеистичког и нихилистичког утицаја марксистичке идеологије. Он је указао на шест крупних проблема са којима се суочавао у претходних годину дана: 1. Како спријечити талас насиља према дијелу становништва чије се руководство поставило непријатељски према српском народу? 2. Како збринути избјеглице које су свакодневно пристизале из Бихаћа, Босанске Крупе, Ливна, Бугојна, Јајца, Сарајева, Зенице и других мјеста, јер су многи стигли „без игде ичега и прво су се обраћали Цркви“? 3. Како помоћи народу који је ухватила паника и страх од глади и немаштине? 4. Како спријечити одсељавање становништва које је захватила ужасна психоза страха од покоља и прогона? 5. Како ублажити бол и тугу за стотинама погинулих? 6. Како у тако тешким условима организовати рад Бихаћко-петровачке епархије?³⁶

³⁴ Исто.

³⁵ Исто.

³⁶ АСАС СПЦ, 1993, ф. III, од 1 до 68, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 15. мај 1993.

Епископ Хризостом (Јевић) навео је седам „окупираних парохија“ у Бихаћко-петровачкој епархији: Ливно, Бихаћ, Гата код Бихаћа, Велика Кладуша, Босанска Бојна код Велике Кладуше, Осредак и Врело код Цазина, у којима су српски народ и Црква изложени страдању. Хрватске снаге држале су Ливно, а муслиманске Бихаћ, Цазин и Велику Кладушу. Посебно тешко стање било је у Ливну, гдје је храм проваљен, његов звоник запаљен и намјештај уништен, а парохијски дом са архивом и библиотеком запаљен. Спомен-костурница је више пута минирана, а кости српских мученика разбацане по околини. „Српски народ у Лијевну који још није размењен је у својеврсном концлогуру и служи за иживљавање умоболних усташа.“ Епископ Хризостом (Јевић) посебно је нагласио да је погинуо велики број српских бораца са подручја Бихаћко-петровачке епархије.³⁷

Упркос свему, бихаћко-петровачки архијереј одслужио је 43 литургије, извршио три масовна крштења: у Пећима код Босанског Грахова (44 људи), Титовом Дрвару (95 људи) и Рибнику код Кључа (250 људи), и два заједничка опијела погинулим српским ратницима: у Босанском Петровцу 21. септембра 1992. за 17 погинулих и у Кључу 22. фебруара 1993. за 14 погинулих. Он је благословио земљиште за изградњу нових храмова у Бабићима код Шипова и Кијеву код Санског Моста и освештао нови парохијски дом у Подрашници код Мркоњић Града, у архијерејском намјесништву шиповском, а радови на обнови катедралног храма Светих апостола Петра и Павла у Босанском Петровцу привођени су крају. Епископ Хризостом (Јевић) примио је у Бихаћко-петровачку епархију два клирика из Славонске епархије и једног свршеног богослова из Далматинске епархије, дао канонски отпуст једном свештенику за прелазак у Зворничко-тузланску епархију, рукоположио једног свештеника, одликовао чином протојереја четири и чином протонамјесника једног свештеника и казнио једномјесечном забраном чинодејства двојицу свештеника. Вјеронаука у Бихаћко-петровачкој епархији одвијала се у основним школама и преко радија, с тим да у неким школама уопште није држана настава. Било је постављено 35 вјероучитеља (свештеника и мирјана), што није био довољан број. Бихаћко-петровачки епископ основао је седам нових парохија, одржао сједницу Епархијског савјета 18. фебруара и сједницу Епархијског управног одбора 24. фебруара 1993. и одредио једног савјетника за вјерска питања при команди Другог крајишког корпуса Војске Републике Српске.³⁸ Епископ Хризостом (Јевић) од марта 1993. често је боравио у Кључу.

Период од маја 1993. до маја 1994. обиљежили су „знатно повољнији услови и околности“ у служењу и раду бихаћко-петровачког архијереја, а највећи проблем с којим се српски народ у Бихаћко-петровачкој епархији суочавао била је

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

„тешка економска ситуација“, извијестио је епископ Хризостом (Јевић) Свети архијерејски синод СПЦ. Упркос томе, он је освештао храм у Ништавцима код Санског Моста, темеље храмова у Кијеву код Санског Моста, Рибнику код Кључа и Бабићима код Шипова и нови конак манастира Рмањ. Такође, освештао је основне школе „Гаврило Принцип“ у Грахову,³⁹ „Десанка Максимовић“ у Санском Мосту, „Доситеј Обрадовић“ у Саници код Кључа и средњошколски центар „Марија Бурсаћ“ у Дрвару, као и Општу болницу „Свети Лука“ у Петровцу и Дом здравља у Санском Мосту. Епископ Хризостом (Јевић) примио је у клир Бихаћко-петровачке епархије једног свршеног богослова из Дабробосанске епархије, рукоположио је једног свештеника, унаприједио у чин протојереја једног свештеника и казнио забраном свештенодејства двојицу свештеника.⁴⁰

Бихаћко-петровачки епископ оцијенио је да је успјех извођења наставе вјеронауке у основним школама, иако се због недостатка кадра не одвија у свим школама, „изнад очекивања. Ми данас имамо сасвим другу слику српског народа за разлику од оне прије 5–6 година. [...] Дјеца из основних и средњих школа укључују се у црквене хоровае и активно учествују на богослужењима.”⁴¹

У мају 1994. у Бихаћко-петровачкој епархији било је шест архијерејских намјесништава, 96 црквених општина, 65 парохија и 33 свештенослужитеља. Епархија је током школске 1993–1994. упутила 17 кандидата на школовање у богословије и 13 кандидата на студије на Богословски факултет и Богословски институт у Београду. Укупни приходи Бихаћко-петровачке епархије износили су 10.655.852.390 динара, 46.435 њемачких марака, 27.225 аустријских шилинга, 1.640 америчких долара, 741 аустралијски долар и 20 канадских долара, а укупни расходи износили су 2.760.755.179 динара, 30.925 њемачких марака, 6.152 аустријска шилинга, 4.350 америчких долара и 160 канадских долара,⁴² што значи да је остварен вишак од 7.895.097.211 динара, 15.510 њемачких марака, 21.073 аустријска шилинга и 741 аустралијског долара, као и мањак од 2.710 америчких долара и 140 канадских долара.

³⁹ Народна скупштина Републике Српске донијела је 31. октобра 1992. одлуку о промијени назива неколико мјеста, па је Босански Петровац постао Петровац, Босанска Крупа преименована је у Крупу на Уни, а Босанско Грахово у Грахово. Скупштина је 17. децембра 1992. одлучила да Босански Нови буде преименован у Нови Град, а 5–6. маја 1993. да се Титов Дрвар зове само Дрвар. Осим у Бихаћко-петровачкој епархији, промијењени су називи неких мјеста и у другим епархијама СПЦ. Муслиманска и хрватска страна нису признале ове одлуке, а овладавањем неким од тих мјеста 1995. враћени су им предратни називи, са изузетком Дрвара. Горан Латиновић, „Стварање институција, јавних установа и предузећа Републике Српске (1992–1995)“, in Република Српска – положај, историја, идентитет, ур. Драгиша Д. Васић (Бањалука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022), 98–100.

⁴⁰ АСАС СПЦ, 1994, ф. I, од 1 до 47, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 23. мај 1994.

⁴¹ Исто.

⁴² Исто.

Епископ Хризостом (Јевић) оцијенио је у априлу 1995. да је стање у Би-хаћко-петровачкој епархији у односу на 1992. „куд и камо боље и нико не може претпоставити, из садашњих прилика, колико се ситуација променила и поправила. Грађански рат и ратне невоље, које су снашле нашу епархију, условљавају процес духовне обнове наше епархије, али ми не посустајемо и једну овакву кризу не схватамо трагедијом већ шансом да победимо зло, како спољашње тако и унутрашње.“⁴³

Број вјерника у Бихаћко-петровачкој епархији повећавао се из дана у дан, извијестио је Синод СПЦ у мају 1995. епископ Хризостом (Јевић), истичући да све зависи од пастирско-мисионарског рада парохијског свештенства. Он је са „великим болом и тугом“ прихватио позиве скупштина општина и војних команди да изврши опијело над Србима из његове епархије који гину на ратиштима широм Републике Српске, па је нагласио да су се он и његово свештенство заморили гледањем „стравичних смртних случајева да се, искрено говорећи, побојавамо за психичко здравље свих нас тамо“.

Бихаћко-петровачки архијереј два пута је боравио у иностранству, у Грчкој (на Криту) и у Западној Европи, а стање у његовој епархији се у другој половини 1994. почело усложњавати. Он је почетком 1994. процијенио да се ближи крај рата, због дипломатских активности, изјава државних, војних и политичких чинилаца у Републици Српској и због претпоставке да ће и „непријатељи наши доћи до сазнања да се овај рат тешко може војнички завршити, већ путем преговора. Вријеме и прошлогодишња догађања потпуно су нас демантовала, наша надања и очекивања сахранили.“ Наиме, „исламисти су у жестоком нападу спалили сву материјалну имовину Српског народа од Бихаћа до Спасова (бивш. Кулен Вакуф), до села Липе према Петровцу, до Малог Радића у правцу Крупе на Уни, те села и насеља сјеверно од Крупе у рејону Острожница.“ Исто-времено, хрватска војска започела је напад у Ливањском пољу и на Динари, заузевши неколико доминантних висова, са којих је гранатирала и уништила 14 српских села, убивши или заробивши „велики број српских цивила, вриједних домаћина села: Чапразлија, Прова, Губина, Сајковића, Црног Луга, Челебића, Врбице, Козомара, генерално цијелог Лијевљанског поља. Посебно наглашавамо да се ради о цивилним жртвама, о старцима, старицама, те малољетној дјечи. О судбини многих још се ништа не зна. Хрватска је до сада испоручила измасакрирана тијела само 20 бораца из Грахова. Уопште неће да разговарају о судбини заробљених, несталих, погинулих који се чувају у Сплиту, Шибенику и Задру.“ Осим тога, хрватска војска напала је артиљеријом и Гламочко поље, што је довело до исељавања српског становништва. Епископ Хризостом (Јевић) закључио је да су ова дешавања потпуно пореметила претходно редовно стање у Бихаћко-петровачкој епархији, створила проблем са смјештајем

⁴³ Православље: новине Српске патријаршије, год. XXIX, № 673 (1. април 1995): 1.

издјеглица, збуњеност, психозу сумњичења и оптуживања за страдање. Он је у Недјељу православља организовао ручак за издјеглице из Ливањског поља, „који је више личио на оптуженичко вијеће, него на трпезу љубави“.⁴⁴

Догађаји на подручју Бихаћко-петровачке епархије 1994. развили су критички однос епископа Хризостома (Јевића) према руководству Републике Српске, оцијенивши да оно „није одлучно у рјешавању проблема једног по једног. Њихово нетактичко тактизирање са непријатељима и самозваним медијаторима кошта животима Српски народ. У више наврата ми смо интервјуисали код Врховне команде да поведе рачуна о расположењу народа, али добили смо утисак да они ствари не схватају озбиљно. Најочигледнији примјер је Бихаћ, око кога су се поиграли, нико други него Предсједништво и Врховна команда Републике Српске. Ово је до краја разочарало наше епархиоте, да се отворено говори о издаји, о неспособности итд.“ Епископ Хризостом (Јевић) истакао је да се трагични догађаји непосредно одражавају на живот и рад Бихаћко-петровачке епархије.⁴⁵

Монашки живот у Бихаћко-петровачкој епархији и током 1995. одвијао се само у манастиру Веселиње, док у манастиру Рмањ није било услова за братство, премда су се тројица монаха водили као сабраћа Рмња, укључујући и двојицу замонашених ученика Богословије у манастиру Крка, Софронија (Никића) и Серафима (Кужића). Бихаћко-петровачки архијереј рукоположио је у свештенички чин четворицу ђакона, а у чин ђакона петорицу кандидата, освештао је парохијски храм у Хашанима код Крупе на Уни 7. јула 1994, као и катедрални храм Светих апостола Петра и Павла у Петровцу 17. јула 1994. Чин освешћења обавио је патријарх српски Павле (Стојчевић), уз саслужење митрополита дабробосанског Николаја (Мрђе), епископа бањалучког Јефрема (Милутиновића), епископа зворничко-тузланског Василија (Качавенде), епископа осјечкопољског и барањског Лукијана (Владулова) и епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића). Осим њих, Бихаћко-петровачку епархију посјетили су још и митрополит црногорско-приморски Амфилохије (Радовић), епископ далматински Лонгин (Крчо) и епископ захумско-херцеговачки и приморски Атанасије (Јефтић). Епископ Хризостом (Јевић) изразио је свима захвалност, као и жаљење што су неки архијереји „протутњали“ кроз Бихаћко-петровачку епархију а нису се јавили, примијетивши да је „жалосно констатовати да нас више посјећују грчки митрополити и архимандрити, те протојереји, неголи братија из Југославије“.⁴⁶

Разни спољни и унутрашњи чиниоци довели су до тога да Срби од 1. маја до 10. октобра 1995. претрпе изузетно велике територијалне губитке. Изгубљено

⁴⁴ АСАС СПЦ, 1995, ф. I, од 1 до 5, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 18. мај 1995.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто.

је око 20.000 квадратних километара територије која је била у саставу Републике Српске Крајине и Републике Српске, са које је избјегло и протјерано неколико стотина хиљада Срба. Република Српска Крајина престала је да постоји, а Република Српска сведена је на мјеру прихватљиву западним силама, чије је сврставање на хрватску и муслиманску страну било од пресудног значаја за такав слијед догађаја током 1995. Готово цјелокупно подручје Бихаћко-петровачке епархије заузеле су муслиманске и хрватске снаге. Грахово је пало 28. јула, Гламоч 29. јула, Шипово 12. септембра, Дрвар 13. септембра, Петровац 14. септембра, Кључ 15. септембра, Крупа на Уни 17. септембра, Мркоњић Град и Сански Мост 10. октобра 1995. Хрвати су заузели Грахово, Гламоч, Шипово, Дрвар и Мркоњић Град, а Муслимани Петровац, Кључ, Крупу на Уни и Сански Мост. Дејтонски споразум потписан је 21. новембра 1995, а потврђен Париским миром 14. децембра исте године.⁴⁷

Епископ Хризостом (Јевић) извјестио је 9. маја 1996. године Свети архијерејски синод СПЦ о „историји једног нестанка, једне трагедије“. Он је написао да се 1995. десила „највећа трагедија Српског народа и наше помјесне православне Цркве у нашој вишевековној историји. Нема сеобе у историји, нити изгубљене битке која би се по историјској трагичности могла упоредити са трагедијом прошле 1995. године.“ Он је рекао да је послје битака и сеоба 1389, 1690, 1737. и 1941. увијек неко преостајао да продужи српско постојање и војевање до ослобођења, али да су 1995. српски народ и Српска Православна Црква „физички нестали од Задра до Змијања, 30 километара испред Бања Луке, и без великих изгледа да се трагедија превазиђе. [...] Нестајали смо преваром и издајом каква се у историји није десила.“ Епископ Хризостом (Јевић) окривио је српско вођство за нестанак једног „достојанственог дијела српског народа“. Вративши се са засједања Светог архијерејског сабора СПЦ у мају 1995, он је свједочио све тежем стању у Бихаћко-петровачкој епархији, посебно на подручју Грахова и Гламоча, а „војно и политичко вођство упорно су нас увјеравали да не постоји опасност“. Након пада ових општина и Републике Српске Крајине, стање у Бихаћко-петровачкој епархији додатно се погоршало, а са становништвом се током септембра 1995. исељавало и свештенство. Епископ Хризостом (Јевић) кренуо је из Кључа 15. септембра 1995. „остављајући све оно што смо за кратко вријеме створили за нормалан живот и рад наше епархије“. Он се до 10. октобра 1995. налазио у Санском Мосту, са петорицом свештеника, а усљед приближавања непријатељске војске и исељавања српског становништва, један свештеник му је тог дана око 16 часова рекао да

⁴⁷ Више о губитку територија 1995. године и контроверзама које га прате видјети: Горан Латинић, „Губитак територија 1995. у извјештајима и анализама Војске Републике Српске“, in Тридесет година Републике Српске (1992–2022): искуства прошлости и изазови будућности, ур. Душан Павловић (Бањалука: Центар за друштвено-политичка истраживања Републике Српске, 2023), 71–92.

сумња да ће дочекати вечерњу службу у том граду. Бихаћко-петровачки епископ напустио је Сански Мост неколико часова прије доласка муслиманских снага и отишао у Бањалуку, гдје је чуо да је пао и Мркоњић Град.⁴⁸ Само два храма у Бихаћко-петровачкој епархији остала су читава, оба код Приједора, храм Свете великомученице Марине у манастиру Клисини у Ништавцима и храм Светог великомученика Пантелејмона у Расавцима.⁴⁹

Након што је у јесен 1995. утихнуло оружје, епископ Хризостом (Јевић) закључио је да су од читаве Бихаћко-петровачке епархије само три парохије остале у Републици Српској: Оштра Лука и Хадровци код Санског Моста и Рујишка код Крупе на Уни, као и мањи дијелови још четири парохије: Крупа на Уни, Стари Мајдан и Томина код Санског Моста и Ситница код Кључа. „Све је било у стравичном призору – разрушено, проваљено, опљачкано, уништено.“ Сва 44 свештенослужитеља Бихаћко-петровачке епархије били су у избјеглиштву, од Приједора до Врањске Бање. Дејтонским споразумом враћен је дио територије Бихаћко-петровачке епархије, тако да је она имала једно и по архијерејско намјесништво са 15 парохија у Републици Српској, али је епископ Хризостом (Јевић) сматрао да се може рачунати на само десет парохија. Епархија је у мају 1996. имала седам свештеника, а епархијска канцеларија била је у Подрашници код Мркоњић Града. У дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Републици Српској било је 29 храмова (од којих пет у изградњи), у дијелу епархије у Муслиманско-хрватској федерацији 72 храма, као и три храма на линији разграничења. Епископ Хризостом (Јевић) располагао је подацима да је спаљено пет храмова на територији која је враћена Републици Српској, у Бањици и Соколову код Кључа, у Будимлић Јапри код Санског Моста, у Средњем Дубовику и Средњим Петровићима код Крупе на Уни, као и да је теже оштећено пет храмова, у Шипову, Стројицама код Шипова, у Пецкој код Мркоњић Града, у Подвидачи код Санског Моста и у Великој Рујишки код Новог Града. Није имао тачне податке о стању храмова у дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Муслиманско-хрватској федерацији.⁵⁰

У ствари, током Југословенског рата (1991–1995) срушено је 212 храмова Српске Православне Цркве, а оштећено 367, срушено је 111 парохијских домова и осталих црквених здања, а оштећено 107.⁵¹ У Бихаћко-петровачкој епархији уништено је током рата од 1992. до 1995. године 26 храмова и десет

⁴⁸ АСАС СПЦ, 1998, ф. V, од 102 до 108, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 9. мај 1996.

⁴⁹ Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010. ур. епископ Хризостом (Јевић) (Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011), 19.

⁵⁰ АСАС СПЦ, 1998, ф. V, од 102 до 108, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 9. мај 1996.

⁵¹ Слободан Милеуснић, Духовни геноцид: преглед порушених, оштећених и обесвјешених цркава, манастира и других црквених објеката у рату 1991–1995 (1997) (Београд: Музеј Српске православне цркве, 1997), 235–236.

парохијских домова и других црквених објеката, а оштећено 68 храмова и 26 парохијских домова и осталих црквених здања.⁵² Процијењено је да је у мају 1996. у дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Републици Српској живјело је око 26.000 Срба, а епископ Хризостом (Јевић) истакао је да је по попису из 1991. у читавој епархији живјело око 168.000 Срба, а са издјеглицама из других крајева који су до трагичне 1995. пронашли уточиште на њеној територији, било их је „знатно више“.⁵³ Он је прије свог повратка у Бихаћко-петровачку епархију упутио Проглас прогнаном народу Епархије бихаћко-петровачке, позвавши га на повратак „вијековним огњиштима и његовим светињама“.⁵⁴

БИХАЋКО-ПЕТРОВАЧКА ЕПАРХИЈА (1996–2013)

Главна брига бихаћко-петровачког епископа почетком 1996. била је како да живот у својој епархији доведе у „минимум подношљиво стање“, јер су сва материјална средства била потпуно или дјелимично уништена и опљачкана. Без обзира на то, Срби су се већ 4. фебруара 1996. почели враћати у дио Бихаћко-петровачке епархије који је остао Републици Српској, при чему је од нарочитог значаја био повратак десеторице свештеника, од којих су само тројица имали ријешено питање становања, а седморица су живјели у безусловним објектима, укључујући и протојереја ставрофора Раду Савића, архијерејског замјеника. Епископ Хризостом (Јевић) разријешо је десеторицу свештеника било какве финансијске обавезе према епархији у периоду од годину дана. Он је управљао обновом своје епархије из Подрашнице код Мркоњић Града, гдје се вратио 4. фебруара 1996. и гдје је радио на прикупљању матичних књига, а извијестио је Свети архијерејски синод СПЦ да је у расправама о томе „хоће ли то стварно бити српско или ће се опет са тим просторима трговати, присуство владике и свештеника улијевало код народа психолошку сигурност“. Додатну несигурност код српских повратника улијевале су приче о томе да се Шипово мијења са Хрватима за Посавину, а дијелови општине Кључ, тј. Рибник, за нека подручја у источној Босни. Писање београдске штампе о томе узнемиравало је свештенство и становништво у том дијелу Бихаћко-петровачке

⁵² Горан Латиновић, „Страдање Српске Православне Цркве за вријеме Југословенског рата (1991–1995)“, in Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе, I, ур. Владислав Пузовић и Владан Таталовић (Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду и Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 2020), 486–487.

⁵³ АСАС СПЦ, 1998, ф. V, од 102 до 108, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 9. мај 1996.

⁵⁴ Ернаут, „Биографија Његовог преосвештенства епископа бихаћко-петровачког господина Хризостома (Јевића)“, 37.

епархије, што се неповољно одражавало на обнову црквеног живота на том подручју.⁵⁵

Епископ Хризостом (Јевић) посјетио је 7. новембра 1996. дио своје епархије у Федерацији Босне и Херцеговине у пратњи британских војника, обишавши Кључ, Босански Петровац, Дрвар, Босанско Грахово и Гламоч. Приметио је да је епархијски дом у Кључу претворен у сједиште једног шумског газдинства, да је дио црквене земље узурпиран и да је направљена кафана са баштом, а да су куће у српским селима од Кључа до Босанског Петровца раскривене или запаљене. У његовој пратњи био је капелан британских трупа Филип Мајер, који је у Босанском Петровцу из катедралне цркве изнио престону икону Светог апостола Павла. Неколико мјесеци касније британски капелан Роџерс Хил успио је изнијети већину икона из цркве у Босанском Петровцу, изазвавши гњев муслиманског становништва које је покушало да га линчује. Бихаћко-петровачки епископ обишао је 7. новембра 1996. опустјела српска села око Босанског Петровца, а обрадовала га је чињеница да манастир Рмањ у Мартин Броду није био срушен, премда је манастирска црква била демолирана. Хрвати досељени у Дрвар, „са пуно свијета на улицама“, чинили су да град изгледа живо, за разлику од разореног Босанског Грахова, у којем је било смјештено 112 Хрвата из Витовља са Влашића. Епископ Хризостом (Јевић) прешао је преко стотину километара од Дрвара преко Босанског Грахова до Челедића у Ливањском пољу, кроз подручје које је било насељено искључиво Србима, уочивши да је то „спаљена и пуста земља, сабласно и проклето дјелује“, док у Ливну као да рата није ни било. Српских житеља није било ни у Гламочком пољу, а епископ Хризостом (Јевић) извијестио је Синод СПЦ да су оним што су видјели сви били „тугом и болом опхрвани, па чак и хладнокрвни Енглези, који су након свега рекли: па сад нам је јасно гдје је извршено етничко чишћење“. Филип Мајер чак је и заплакао, а бихаћко-петровачки епископ је схватио да је његова мисија била успјешна, препоручивши патријарху српском Павлу (Стојчевићу) да прими британског свештеника.⁵⁶

Нову посјету дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Федерацији Босне и Херцеговине епископ Хризостом (Јевић) учинио је 14. маја 1997, посјетивши манастир Веселиње, и то на тражење британских и америчких официра, који су видјели расуте људске кости по манастирској цркви. Бихаћко-петровачки архијереј сакупио је кости Срба страдалих 1941, које због неизвршене идентификације нису биле сахрањене у крипту, а које су биле извађене из јама 1991, обавио опијело и понио их са собом у Подрашницу. Манастир Веселиње, задужбина породице Наерловић, претрпио је велика оштећења.⁵⁷

⁵⁵ АСАС СПЦ, 1997, ф. VI, од 2 до 59, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, мај 1997.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Исто.

Завршавајући извјештај Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији у мају 1997. године, епископ Хризостом (Јевић) нагласио је да, и поред свих напора које чини, жели да стави на разматрање Светом архијерејском сабору СПЦ питање дијела Бихаћко-петровачке епархије, који не може „овако да егзистира“. Предложио је три могућа рјешења: 1. генералну арондацију епархија Српске Православне Цркве, 2. администрирање бањалучког епископа Јефрема (Милутиновића) тим дијелом Бихаћко-петровачке епархије и 3. *status quo* уз материјалну помоћ цијеле СПЦ како би било ријешено питање смјештаја и примања бихаћко-петровачког епископа и свештенства, „што би за сада било најбоље рјешење“.⁵⁸

Годину дана касније, епископ Хризостом (Јевић) извијестио је Свети архијерејски синод СПЦ да се стање у Бихаћко-петровачкој епархији „мученичкој и страдалничкој, поцјепаној на два дијела, попаљеној и девастираној [...] мијења набоље, али веома тешко и споро“. Он је нагласио да је прошао мучан период, испуњен срџбом и гњевом, па се расположење српског народа поправља, а битан разлог за то било је и побољшање материјалног стања. Њега је посебно радовао повратак српског становништва у поједина подручја у Федерацији БиХ, а први повратници били су становници Мартин Брода, који су се вратили 7. октобра 1997. Њиховим повратком избио је „својеврсни мали локални рат“ са хрватским властима, које су у њихове куће смјестиле Хрвате. Међутим, посредовањем међународних мировних трупа и муслиманске полиције из Бихаћа сукоб је превазиђен. Бихаћко-петровачки епископ приписивао је повратак Срба у Мартин Брод њиховој „невидљивој духовној вези“ са манастиром Рмањ, рекавши да је манастир „молитвама светих митрополита, архимандрита, игумана и монаха који тамо почивају, довукао те Србе управо тамо у Рмањ“. Током марта и априла 1998. у Рмањ су се вратила тројица монаха: Софроније (Никић), Серафим (Кужић) и Сергије (Карановић), али су у манастиру наизмјенично боравили, ради студија које су похађали на Православном богословском факултету у Београду.⁵⁹

Епископ Хризостом (Јевић) посетио је 16. децембра 1997. и Бихаћ, гдје се сусрео са групом Срба који су тамо провели читав рат, са мањом групом повратника, као и са градоначелником Бихаћа и представницима међународних организација. Три пута је посетио Дрвар и околину, гдје се вратило око 2000 Срба, али је у Гламочу потешкоће стварао општински начелник Иван Дамјановић, „покатоличени Србин“. Упркос томе, у манастир Веселиње вратио се јеромонах Саво (Лазиница). Чинећи напор да обезбиди што масовнији повратак Срба у дио Бихаћко-петровачке епархије у Федерацији БиХ, епископ Хризостом (Јевић) одобрио је својим свештеницима сусрете са

⁵⁸ Исто.

⁵⁹ АСАС СПЦ, 1998, ф. V, од 102 до 108, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 8. мај 1998.

представницима исламске заједнице у Кључу и Санском Мосту, премда ти разговори нису уродили плодом.⁶⁰

У међувремену, нови чинилац у Бихаћко-петровачкој епархији постали су суботари и јеховини свјedoци, који су почели да долазе из Бањалуке и Приједора да би вршили „своју секташку пропаганду“. Они су преко критике Српске Православне Цркве и њене јерархије, коју су оптуживали за учешће у рату, као и дијељењем хуманитарне помоћи, лако и једноставно „грабили“ онај дио српског народа који није нарочито везан за СПЦ. Епископ Хризостом (Јевић) уочио је да су „прве присталице секташке пропаганде стари, сада већ разочарани, идеолошки безбожници [...] видјевши да се против Цркве не могу више борити политичком идеологијом, одмах приступају сектама и тако настављају своју стару работу“. Ради сузбијања секти, он је организовао секције хришћанске омладине, секције жена хришћанки и седмичне кружоке одраслих, који се, поред осталог, баве и начином отпора секташким утицајима. „Све би ово ишло добро да свештеници хоће да то озбиљно схвате, да раде. Највећи отпор је управо од самог свештенства које сматра да му је сувише посла натоварено. Њихов изговор је: ми немамо времена за све ово. Натоварили сте нам вјеронауку, а сада и ове секције. Просто невјероватно, али истинито.“⁶¹

Бихаћко-петровачка епархија имала је у мају 1998. укупно 31 црквену општину (29 у Републици Српској и двије у Федерацији БиХ), 21 парохију (17 у Републици Српској и четири у Федерацији БиХ, тј. у Бихаћу, Дрвару, Мартин Броду и Ливну), 17 свештенослужитеља (од којих су петорица монаха и један ђакон), а и поред настојања да се макар започне обнова храмова у Федерацији БиХ, они су тамо и даље били „девастирани, многи потпуно уништени“. Епископ Хризостом (Јевић) основао је управне одборе у свим црквеним општинама, али су они заживјели само у двије. „И овдје свештеници опструишу сваки напредак. Просто невјероватно. Већина њих сматра да су им Црквени одбори непотребни. Ускоро ћемо бити у прилици да провјеримо да ли су ти Одбори профункционисали или су их опет елегантно угасили свештеници.“⁶²

Духовна и материјална обнова Бихаћко-петровачке епархије била је у средишту свих дјелатности епископа Хризостома (Јевића) и наредних година. Он је у мају 2000. извијестио Свети архијерејски синод СПЦ да је стање српског народа у Федерацији БиХ веома тешко. Његови епархиоти постепено су се враћали, а он је током 1999. први пут након рата богослужио у храмовима у Босанском Петровцу, Кључу, Гламочу, Дрвару, Санском Мосту, Ливну, Босанском Грахову, као и у селима Крњеуша код Босанског Петровца и Бобољусци код Дрвара. Био је охрабрен чињеницом да је вјера српског народа у дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Федерацији БиХ оснажила, како због

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Исто.

⁶² Исто.

присуства богослужењима, тако и због обнављања порушених, опљачканих и оскрнављених богомоља. Док је настава православне вјеронауке редовно одржавана у основним школама у Републици Српској, у Федерацији БиХ одржавана је само у основним школама у Мартин Броду код Дрвара, Крњеуши и Бравску код Босанског Петровца. Општинске власти у Федерацији БиХ одбијале су да Бихаћко-петровачкој епархији врате службени стан епископа у Босанском Петровцу, па је он од јуна 1998. боравио у хотелу „Јањ“ у Шипову, Такође, држали су и парохијске домове у Бихаћу, Босанском Петровцу, Кључу, Босанској Крупи и Лушци Паланци код Санског Моста, који су једини били условни за живот, док је остале парохијске домове требало обновити, неке кроз опсежнију грађевинску дјелатност. Стање Бихаћко-петровачке епархије у Републици Српској било је знатно повољније.⁶³

Епархија је имала укупно 18 свештенослужитеља (пет свештенмонаха и 13 парохијских свештеника, од којих је један био под забраном свештенодејства, јер је у саобраћајној несрећи усмртио једно лице), као и три искушеника. Током 1999. није било руколожења, дат је један канонски отпуст и обнављано је 15 храмова. Епархија је организовала у манастиру Глоговац у Недјељу свих светих 1999. године Јањски сабор, у којем су учествовали патријарх српски Павле (Стојчевић), митрополит црногорско-приморски Амфилохије (Радовић), епископ осјечкопољски и барањски Лукијан (Владулов) и епископ милешевски Филарет (Мићовић), а осим њих Бихаћко-петровачку епархију посјетили су, у другим приликама, још и епископ источноамерички Митрофан (Кодић) и викарни епископ хвостански Атанасије (Ракита). Осим тога, епископ Хризостом (Јевић) учествовао је у хиротонијама петорице архијереја и устоличењима двојице.⁶⁴

Послије боравка у Подрашници код Мркоњић Града (1996–1998), Шипову (1998–2000) и манастиру Клисини у Ништавцима код Приједора (2000–2002), бихаћко-петровачки архијереј вратио се у Босански Петровац у септембру 2002. године, након седам година издјеглиштва. Он је већ 7. фебруара 2003. упутио приједлог Светом архијерејском синоду СПЦ да осам свештеника са подручја које је обухваћено Бихаћко-петровачком епархијом 1990, а које су усташе побиле у Другом свјетском рату, буду проглашени свештеноченицима: Симо Бањац и Милан Стојисављевић из Гламоча, Милан Бањац и Милан Голубовић из Дрвара, Вукосав Милановић и Родољуб Самарџић из Кулен Вакуфа, Милан Поповић из Мартин Брода и Дамјан Штрбац из Босанског Грахова. Свети архијерејски сабор СПЦ усвојио је његов приједлог на сједници одржаној 20. маја, утврдивши дане њиховог спомена, а канонизација је обављена током октобра и новембра 2003. у манастиру Рмањ, Гламочу,

⁶³ АСАС СПЦ, 2000, ф. I, од 1 до 6, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 11. мај 2000.

⁶⁴ Исто.

Босанском Грахову и Дрвару. Иконописац Перо Боснић из Шипова живописао је њихове иконе.⁶⁵

Патријарх Павле (Стојчевић), након 1991, 1998. и 1999, четврти и последњи пут учествовао је на Јањском сабору у манастиру Глоговац 2005. Мошти тројице преподобномученика Серафима, Мардарија и Авакума пронађене су 11. октобра 2006. у селу Медна код Мркоњић Града,⁶⁶ гдје је наредне године основан манастир, а манастирски храм освештан је 9. октобра 2011.⁶⁷ Послијератна обнова Бихаћко-петровачке епархије, и поред великих потешкоћа, није била заустављена.⁶⁸ Један од најизраженијих примјера ометања обнове био је напад на њеног архијереја. Епископ Хризостом (Јевић) био је физички нападнут, везан и претучен у епархијском сједишту у Босанском Петровцу у ноћи између 15. и 16. јула 2007. године.⁶⁹

Достављајући Сабору СПЦ у мају 2013. свој последњи годишњи извјештај на дужности бихаћко-петровачког епископа, Хризостом (Јевић) оцијенио је, из свог сједишта у Босанском Петровцу, стање у Бихаћко-петровачкој епархији као „релативно добро и стабилно“. Он је нагласио да је у току „велика и историјска духовна и материјална обнова“ и да се опште духовно стање из године у годину поправља, што се види из све већег броја вјерника који учествују у светим тајнама. Његови напори да обнови рад Кола српских сестара и да оснује Светосавску омладинску заједницу још нису били уродили плодом, али је обнова храмова страдалих од 1992. до 1995, као и давно порушених, била у пуном јеку. Нарочито је истакнута обнова манастира Трескавац код Кључа, односно Рибника. Патријарх српски Иринеј (Гавриловић), епископ сремски Василије (Вадић) и епископ осјечкопољски и барањски Лукијан (Владулов) посјетили су Босански Петровац и манастир Веселиње 21. и 22. јула 2012, прва литургија у новосаграђеном храму Свете Тројице у Бихаћу служена је 10. новембра 2012, а исте године освештано је шест нових или потпуно обновљених храмова, темељи два нова храма, три нова или потпуно обновљена парохијска дома и један манастирски конак, рукоположено је пет кандидата у чин ђакона и четири у чин презвитера, замонашен је један искушеник у манастиру Клисина код Оштре Луке, односно Приједора, примљена су двојица монаха и један свршени теолог у „свезу клира наше епархије“ и покренут је часопис Епархијски благовјесник.⁷⁰

⁶⁵ Софроније Никић, Житија нових свештеномученика бихаћко-петровачких (Босански Петровац: Епархија бихаћко-петровачка, 2007), 27–40.

⁶⁶ Православље: новине Српске патријаршије № 955–956 (1–15. јануар 2007): 20–22.

⁶⁷ Милош Ернaut, Епархија бихаћко-петровачка и рмањска: прошлост исписана вјером (Манастир Рмањ – Бањалука: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2021), 440–441.

⁶⁸ Ернaut, Епархија бихаћко-петровачка и рмањска, 86–97, 689–702.

⁶⁹ Ернaut, „Биографија Његовог преосвештенства епископа бихаћко-петровачког господина Хризостома (Јевића)“, 38.

⁷⁰ АСАС СПЦ, 2013, ф. III, од 1 до 11, од 860 до 871, Извјештај епископа бихаћко-петровачког Хризостома (Јевића) Светом архијерејском синоду СПЦ о стању у Бихаћко-петровачкој епархији, 18. мај 2013.

Бихаћко-петровачка епархија имала је у мају 2013. шест архијерејских намјесништава (петровачко-бихаћко, граховско-дрварско, кључко, лијевљанско-гламочко, санско-крупско и шиповско) и 48 свештенослужитеља (32 парохијска свештеника, шест свештеномонаха, три пензионисана свештеника, три ђакона, два монаха и два ипођакона). Највише клирика било је у санско-крупском намјесништву (12), затим у шиповском и кључком (по 10), бихаћко-петровачком (девет), граховско-дрварском (четири) и лијевљанско-гламочком (три). Епархија је 2013. имала шест манастира: Рмањ (два свештеномонаха), Глоговац (један свештеномонах, један монах и једна монахиња), Веселиње (једна монахиња), Клисина (проглашен за манастир 1998, два свештеномонаха, један монах и један искушеник), Трескавац (проглашен за манастир 2007, један свештеномонах) и Медна (проглашен за манастир 2007, без монаха). У Бихаћко-петровачкој епархији обновљено је 49 храмова, саграђено је 29 нових храмова, обнављано је 23, а грађено 14 нових храмова, укупно 115.⁷¹

Свети архијерејски сабор СПЦ изабрао је епископа Хризостома (Јевића) за новог епископа зворничко-тузланског 1. јуна 2013. Он је уведен у трон епископа зворничко-тузланских 13. јула 2013. у Бијељини, а наредног дана и у Тузли. Свети архијерејски синод СПЦ одлучио је да епископ Хризостом (Јевић) буде администратор Бихаћко-петровачке епархије до 11. августа 2013. и устолочења новоизабраног епископа бихаћко-петровачког Атанасија (Раките).⁷² Новоустоличени епископ Атанасије (Ракита) рекао је да је Бихаћко-петровачка епархија територијално велика, али да „има само 40.000 православних душа и то углавном остарјелих људи који су дошли из избјеглиштва“.⁷³

У ствари, по попису становништва који је спроведен 2013. на територији 18 општина на којима се простирала Бихаћко-петровачка епархија⁷⁴ живјело је 38.628 Срба, што је чинило 11,3% укупног становништва. Апсолутну већину чинили су у девет општина, од чега их је шест било у Републици Српској: Крупа на Уни (дио предратне општине Босанска Крупа), Петровац (дио предратне општине Босански Петровац), Источни Дрвар (дио предратне општине Титов Дрвар), Ридник (дио предратне општине Кључ), Оштра Лука (дио предратне општине Сански Мост) и Шипово, а три су биле у Федерацији БиХ: Босански Петровац, Босанско Грахово и Дрвар. Срби су били релативна већина у општини Гламоч, такође у Федерацији БиХ.

⁷¹ Исто; Ернаут, Епархија бихаћко-петровачка и рмањска, 353, 440, 605.

⁷² АСАС СПЦ, Персонални досије епископа Хризостома (Јевића), Одлука Светог архијерејског синода о постављењу епископа зворничко-тузланског Хризостома (Јевића) за администратора Бихаћко-петровачке епархије, 15. јул 2013.

⁷³ Ернаут, Епархија бихаћко-петровачка и рмањска, 99.

⁷⁴ Повећање броја општина на које се у потпуности простирала Бихаћко-петровачка епархија и на којима је спроведен попис становништва, са 12 (1991) на 18 (2013), било је последица рата и подјеле на Републику Српску и Федерацију БиХ.

Табела 2: Становништво Бихаћко-петровачке епархије 2013. године
(без дијелова општина Нови Град, Приједор и Мркоњић Град)⁷⁵

Општина	Срби	Бошњаци	Хрвати	Остале категорије	Укупно
Бихаћ	910 (1,6%)	49.550 (88%)	3.265 (5,8%)	2.536 (4,6%)	56.261
Босанска Крупа	1.260 (5%)	23.578 (92,3%)	66 (0,2%)	641 (2,5%)	25.545
Бужим	1 (0,01%)	19.207 (99,3%)	8 (0,04%)	124 (0,6%)	19.340
Крупа на Уни	1.555 (99,7%)	3 (0,2%)	2 (0,1%)	0	1.560
Босански Петровац	3.999 (54,6%)	3.179 (43,4%)	26 (0,3%)	127 (1,7%)	7.328
Петровац	351 (99,1%)	0	0	3 (0,9%)	354
Босанско Грахово	2.028 (82,8%)	6 (0,2%)	393 (16%)	22 (1%)	2.449
Велика Кладуша	146 (0,4%)	32.561 (80,6%)	636 (1,5%)	7.076 (17,5%)	40.419
Гламоч	1.679 (43,5%)	1.251 (32,4%)	906 (23,5%)	24 (0,6%)	3.860
Дрвар	6.420 (91,25%)	11 (0,15%)	552 (7,85%)	53 (0,75%)	7.036
Источни Дрвар	65 (98,5%)	0	1 (1,5%)	0	66
Кључ	273 (1,6%)	16.130 (96,3%)	30 (0,2%)	311 (1,9%)	16.744
Рибник	5.825 (99,6%)	0	11 (0,2%)	15 (0,2%)	5.851
Ливно	438 (1,3%)	4.047 (11,9%)	29.273 (85,8%)	375 (1%)	34.133

⁷⁵ Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Српској 2013. године: *резултати пописа* (Бањалука: Републички завод за статистику, 2016), 25–29; Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013: резултати пописа (Сарајево: Агенција за статистику Босне и Херцеговине, 2016), 56–67.

Сански Мост	1.837 (4,4%)	38.344 (92,5%)	722 (1,7%)	572 (1,4%)	41.475
Оштра Лука	2.510 (92,8%)	23 (0,9%)	149 (5,5%)	23 (0,8%)	2.705
Цазин	29 (0,04%)	63.463 (95,9%)	320 (0,5%)	2.337 (3,5%)	66.149
Шипово	9.302 (93,3%)	578 (5,8%)	26 (0,3%)	63 (0,6%)	9.969
Укупно	38.628 (11,3%)	251.931 (74%)	36.386 (10,7%)	14.302 (4%)	341.247

У дијелу Бихаћко-петровачке епархије у Републици Српској живјело је 19.608 Срба (51%), а дијелу у Федерацији БиХ 19.020 (49%). Ако се узму у обзир и Срби у дијеловима општина Нови Град, Приједор и Мркоњић Град, све три у Републици Српској, Срба је у Бихаћко-петровачкој епархији 2013. било нешто више од 40.000.

ЗАКЉУЧАК

На основу свега реченог, може се закључити да је оснивање Бихаћко-петровачке епархије 1990. било израз стварних потреба српског народа и Српске Православне Цркве у Босанској Крајини и да је у великој мјери било олакшано постојањем Бихаћке епархије од 1924. до 1931, као њене претходнице. Традиција о њој, па макар очувана само у црквеним круговима, била је од посебног значаја, јер су приједлози тројице архијереја (горњокарловачког, бањалучког и далматинског) које су упутили Светом архијерејском сабору СПЦ били усмјерени ка обнови некадашње Бихаћке епархије. Сабор је уважио њихове приједлоге и од дијелова Бањалучке и Далматинске епархије створио Бихаћко-петровачку епархију. Геноцид над Србима у Независној Држави Хрватској (1941–1945), исељавање српског становништва након Другог свјетског рата и веома снажно присуство комунистичке идеологије оставили су изузетно тешке посљедице на српски народ и Српску Православну Цркву на подручју на којем је основана Бихаћко-петровачка епархија. Иако је на њеној територији постојало одређено црквено устројство, епископ Хризостом (Јевић), као средишња личност Бихаћко-петровачке епархије (1991–2013), у многоме је морао да крене из почетка. Вишедеценијско запуштено духовно стање српског народа захтијевало је предан рад архијереја и свештенства, а вјерско буђење и повратак духовности и црквеног живота било је основно обиљежје првих година постојања Бихаћко-петровачке епархије. Међутим,

њено оснивање временски се подударило са почетком Југословенског рата (1991–1995), што је неминовно утицало на материјалну основу изградње Бихаћко-петровачке епархије. Ратне околности довеле су до привредног застоја и немаштине, што је веома отежавало целокупни живот, а нарочито грађевинску дјелатност.

Дијелови Бихаћко-петровачке епархије страдали су већ 1992, да би 1994. било озбиљних наговјештаја трагедије која се десила 1995. Бихаћко-петровачка епархија имала је 1991. укупно 57 парохија, 33 свештеника и 100 храмова, да би 1995. од ње остале само три парохије, а свих 44 свештеника отишло је у избјеглиштво. У материјалним губицима СПЦ од 1991. до 1995. године Бихаћко-петровачка епархија учествовала је са 26 срушених храмова (12% укупних губитака СПЦ) и 68 оштећених (19% укупних губитака СПЦ), као и са десет срушених парохијских домова и других црквених здања (9% укупних губитака СПЦ) и 26 оштећених (24% укупних губитака СПЦ). Бихаћко-петровачка епархија са укупно 94 срушена и оштећена храма заузимала је друго мјесто, у апсолутним бројевима, међу десет епархија СПЦ које су stradale током рата (1991–1995), јер је само Зворничко-тузланска епархија имала више срушених и оштећених храмова (98). На територији Бихаћко-петровачке епархије црквени живот био је 1995. практично сасвим замро услед нестанка свештенства и народа и потпуног разарања црквене организације. Већина свештенства Бихаћко-петровачке епархије које је од 1992. до 1995. избјегло са тог подручја није се вратило на своје предратне парохије, оставши у епархијама у којима је пронашло уточиште. Није се вратила ни већина српског становништва, што је обнову у миру након 1995. чинило тежом него обнову у рату након 1991. Ипак, до 2010. обновљено је 66 порушених и оштећених храмова, тј. 70% од укупног броја страдалих цркава. Бихаћко-петровачка епархија имала је 2013. укупно 50 парохија (седам мање него 1991), 48 свештеника (15 више него 1991), 115 храмова у различитом стању (15 више него 1991), шест манастира (четири више него 1991) и десет монаха и монахиња (девет више него 1991). Међутим, по попису из 2013. у Бихаћко-петровачкој епархији живјело је само 28% предратног српског становништва, тј. око 40.000 од некада око 142.000 Срба. Ако се узме у обзир и претпоставка да је Бихаћко-петровачка епархија 1991. имала чак 168.000 Срба, онда је 2013. на њеној територији живјело свега 24% предратног српског становништва. То је најбољи показатељ непремостивих посљедица крајишке катастрофе 1995. Изостанак масовнијег повратка након рата, стални одлив становништва у друге дијелове Републике Српске, Србију и иностранство, као и старење преосталог становништва, највећи је изазов са којим се суочава Бихаћко-петровачка епархија.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

Извори

а) Неодјављени извори

- Архив Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве.

δ) Одјављени извори

- Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић). Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011.
- *Popis stanovništva, домаћinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. Nacionalni sastav stanovništva: rezultati za republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991.* Сарајево: Државни завод за статистику Републике Босне и Херцеговине, 1993.
- *Попис сѣановнишѣва, домаћинсѣава и сѣанова у Босни и Херцѣговини 2013: резултати и опис.* Сарајево: Агенција за статистику Босне и Херцеговине, 2016.
- *Попис сѣановнишѣва, домаћинсѣава и сѣанова у Републици Српској 2013. године: резултати и опис.* Бањалука: Републички завод за статистику, 2016.

в) Штампa

- Православље: новине Српске патријаршије, Београд.

Секундарна литература

- Ернаут, Милош. „Биографија Његовог преосвештенства епископа бихаћко-петровачког господина Хризостома (Јевића).“ In Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић), 29–38. Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011.
- Ернаут, Милош. „Положај Српске Православне Цркве на канонском подручју Епархије бихаћко-петровачке у времену аустроугарске окупације 1878–1918. године.“ In Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе, I, ур. Владислав Пузовић и Владан Таталовић, 315–322. Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду и Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 2020.
- Ернаут, Милош. Епархија бихаћко-петровачка и рмањска: прошлост исписана вјером. Манастир Рмањ – Бањалука: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2021.
- Латиновић, Горан. „Српска православна епархија бихаћка (1924–1931).“ In Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом

- (Јевић), 53–74. Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011.
- Латиновић, Горан. „Територијална организација Српске православне цркве у Босанској Крајини (1900–2010).“ Зборник за историју Босне и Херцеговине № 7 (2012): 321–333.
 - Латиновић, Горан. „Страдање Српске Православне Цркве за вријеме Југословенског рата (1991–1995).“ In Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве (1219–2019): историјско, богословско и културно наслеђе, I, ур. Владислав Пузовић и Владан Таталовић, 471–489. Београд: Православни богословски факултет Универзитета у Београду и Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 2020.
 - Латиновић, Горан. „Стварање институција, јавних установа и предузећа Републике Српске (1992–1995).“ In Република Српска – положај, историја, идентитет, ур. Драгиша Д. Васић, 89–105. Бањалука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022.
 - Латиновић, Горан. „Губитак територија 1995. у извјештајима и анализама Војске Републике Српске.“ In Тридесет година Републике Српске (1992–2022): искуства прошлости и изазови будућности, ур. Душан Павловић, 71–92. Бањалука: Центар за друштвено-политичка истраживања Републике Српске, 2023.
 - Милеуснић, Слободан. Духовни геноцид: преглед порушених, оштећених и обесвећених цркава, манастира и других црквених објеката у рату 1991–1995 (1997). Београд: Музеј Српске православне цркве, 1997.
 - Никић, Софроније. Житија нових свештеномученика бихаћко-петровачких. Босански Петровац: Епархија бихаћко-петровачка, 2007.
 - Пилиповић, Радован. „Црквена прошлост на подручју Епархије бихаћко-петровачке.“ In Епархија бихаћко-петровачка: први шематизам 2010, ур. епископ Хризостом (Јевић), 75–94. Босански Петровац: Епархијски управни одбор Епархије бихаћко-петровачке, 2011.
 - Шућур, Драган. Српска православна црква у Босни и Херцеговини 1945–1958. Бањалука: Ризница, 2016.

GORAN LATINVIĆ

University of Banja Luka
Faculty of Philosophy
goran.latinovic@ff.unibl.org

THE DIOCESE OF BIHAĆ AND PETROVAC OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH (1990–2013)

Summary: The author has tried to research and describe history of the Diocese of Bihać and Petrovac from its founding in 1990 up to 2013, when its bishop Hrizostom (Jević) became a head of the Diocese of Zvornik and Tuzla. The article presents circumstances which led to the establishment of the Diocese of Bihać and Petrovac, its bishop's efforts to make the Church life as favorable as possible despite the war and various restrictions, suffering of Serbian people and the Serbian Orthodox Church, especially in 1995, as well as struggle for its material and spiritual renewal after the tragic conflict. The article was primarily based on the first degree sources from the Archive of Synod of the Serbian Orthodox Church. ► Keywords: Serbian Orthodox Church, the Diocese of Bihać and Petrovac, bishop Hrizostom (Jević), the Republic of Srpska, suffering, renewal.

